

Limba Bibliei lui Petru Pavel Aron (1760)

Conf. univ. dr. NICULINA IACOB
Universitatea „Ștefan cel Mare,” Suceava

În spiritul cuvintelor de mai sus, Biblia este „conștiința mai bună” a lumii întregi. Așa se explică nenumăratele traduceri și retraduceri ale textului în epoci și spații diferite, toate urmărind aflarea celui mai adecvat veșmânt pentru această conștiință mai bună a fiecăruia și a întregii lumi.

În spațiul românesc, la interval de ceva mai mult de o sută de ani (1688-1795), *Biblia* se traduce integral de trei ori, expresie a unor acumulări cantitative și a unor salturi calitative în cele mai diverse planuri ale vieții sociale, cu prioritate în domeniul cultural. Astfel, în plin umanism românesc se realizează *Biblia de la București* (1688), iar un secol mai târziu, în Blajul iluminist, prind viață, la interval de numai 30 de ani, alte două traduceri integrale ale textului sacru în limba română: traducerea realizată după *Vulgata* latină sub coordonarea episcopului Petru Pavel Aron (1760-1761), păstrată în manuscris, și cea realizată de Samuil Micu după *Septuaginta*, tipărită în 1795. Dintre acestea, versiunea coordonată de episcopul Aron reprezintă o ieșire din tipare, traducătorii abandonând *Biblia* impusă de tradiția bisericii orientale și alegând drept sursă *Vulgata* apuseană. Orientarea lor spre textul latinesc constituie și una dintre problemele cu care se confruntă cercetătorii în legătură cu această traducere³⁵ și în mod cert una dintre cauzele rămânerii până acum în uitare a acestui text.

S-a scris mult despre *Biblia de la București*, deși nu se poate spune că s-au găsit răspunsuri la cele mai importante întrebări pe care le-a ridicat de-a lungul timpului prima realizare integrală a *Bibliei* în limba română, fiind încă aprinse controversile cu privire la contribuția acesteia la dezvoltarea limbii române literare. Nu s-a scris la fel de mult despre traducerea pe care a realizat-o Samuil

³⁵ Explicații pertinente propune I. Chindriș în câteva studii: *Secolele Bibliei de la Blaj*, în vol. *Cultură și societate în contextul Școlii Ardelene*, Cluj-Napoca, 2001, p. 225 și urm. și ca studiu introductiv la *Biblia de la Blaj – 1795*. Ediție jubiliară, Roma, 2000 (în continuare, I. Chindriș, *Secolele*); *Crearea Bibliei naționale la români 1550 – 1795 și Rolul geniului în crearea Bibliei naționale*, în vol. *Transilvanica I. Studii și secvențe istorice*, Cluj-Napoca, 2003, p. 847 și urm.

Micu,³⁶ în timp ce traducerea coordonată de Petru Pavel Aron a intrat în atenția cercetătorilor abia în vremea din urmă.

Spre mijlocul veacului al XVIII-lea, programul educațional din Transilvania, ale cărui baze fuseseră puse în Sinodul din iunie 1702, deci foarte aproape de începuturile Bisericii Greco-Catolice pe teren românesc, se concretizează în proiecte cultural-educative ambițioase datorate episcopului Inochentie Micu-Klein, omul de cultură care și-a depășit în multe privințe epoca. Unele dintre ideile sale au rămas numai în stadiu de proiect, urmând a se împlini ulterior, multe în timpul episcopului Petru Pavel Aron.

În Blajul devenit adevărat centru al spiritualității românești, cărturarii ardeleni sunt pătrunși de necesitatea de a umple un gol istoric, de a recupera năvalnic tot „*ceea ce istoria neglijase vreme de o mie de ani*”, având „*conștiința că pun pârghia ca să înalțe la nivelul de lumină al secolului un masiv de munți*”

³⁶ Interesul binemeritat (**este Biblia națională a românilor!**) de care se bucură acest text în ultimul timp s-a concretizat în primul rând printr-o reeditare de excepție în anul 2000: *Biblia de la Blaj* (1795), ediție jubiliară. Cu binecuvântarea Î. P. S. Lucian Mureșan, mitropolitul Bisericii Române Unite, Roma, 2000 (ediție realizată sub înaltul patronaj al P. S. Virgil Bercea, episcopul Eparhiei Române Unite de Oradea și sub egida științifică a Academiei Române, Institutul de Istorie Cluj-Napoca; coordonatorul ediției I. Chindriș) și într-o serie de studii: I. Chindriș, *Secolele Bibliei de la Blaj*, în vol. *Cultură și societate în contextul Școlii Ardelene*, Cluj-Napoca, 2001, p. 225 și urm. și ca studiu introductiv la *Biblia de la Blaj – 1795*. Ediție jubiliară, Roma, 2000; *Crearea Bibliei naționale la români 1550-1795 și Rolul geniului în crearea Bibliei naționale*, în vol. *Transilvanica I. Studii și secvențe istorice*, Cluj-Napoca, 2003, p. 847 și urm.; N. Iacob, *Limbajul biblic românesc (1640-1800)*, vol. I-II, Editura Universității Suceava, 2001. (Vol. 1. – *Aspecte ale evoluției limbii române literare până la 1840*; vol. 2. – *Biblia de la Blaj – text de referință în tradiția biblică românească*); *Biblia de la Blaj (1795) – a doua traducere integrală a Bibliei în limba română*, în *Analele Universității „Ștefan cel Mare” Suceava*, 1994; *Termeni de origine slavă specifici limbii literare vechi în Biblia de la București (1688) și în Biblia de la Blaj (1795) (Cartea Facerea)*, în vol. *Limbaje și comunicare II*, seria *Colloquia*, Editura Institutului European, Iași, 1997; *Termeni de origine latină specifici limbii literare vechi în Biblia de la 1688 și în Biblia de la 1795 (Cartea Facerea)*, în *Analele Universității „Ștefan cel Mare” Suceava*, 1995; *200 de ani de la a doua traducere integrală a Bibliei în limba română*, Blaj, 1795, în *Limba Română*, nr. 1 (25), 1996, anul VI, Chișinău; *Câteva observații privind sinonimia lexicală în Biblia de la Blaj (1795) și în Biblia de la București (1688), cu referire la Ms. 45 și la Ms. 4389*, în vol. *Biblija i Kultura*, nr. 4, Cernăuți, 2002; *Biblia de la Blaj (1795) – moment de referință în cultura românească* – comunicare susținută la 3 iulie 2003 în Sala de Consiliu a Academiei Române.

cufundat în tenebre. O întreagă lume a spiritului trebuia clădită, la rezeală, ca să răscumpere istoria pierdută."³⁷ Aceasta explică faptul că într-un timp foarte scurt, cărțile realizate la Blaj puteau face de departe concurență, și nu numai cantitativ, celor care se tipăriseră în toată lumea românească până la acea dată.³⁸ Apogeul acestei activități îl reprezintă, evident, cele două traduceri ale **Bibliei**.

Sunt bine cunoscute argumentele pe care Samuil Micu le aduce în sprijinul necesității de a realiza o nouă traducere a **Bibliei** în limba română: aspectul arhaic al limbii din vechea traducere, „*mult osibit de vorba cea de acum obicinuită și mai ales de graiul și de stilul cel din cărțile bisericesti, care în toate besoarecele românești să cetesc*” (Samuil Micu, **Cătră cetitoriu**, în B 1795, p. 1); tocmirea necorespunzătoare a limbii din textul de la 1688: „*Cât acea tălmăcire aceii Biblii mai pre multe locuri neplăcută urechilor auzitorilor iaste, care lucru cu mare pagubă sufletească era neamului și besoarecii românilor*” (**Ibidem**); numărul mic de exemplare din vechea traducere, care făcea practic imposibil accesul creștinilor la textul sacru, de vreme ce „*aceale vechi biblii atâta s-au împușinat, cât foarte rar, să nu zic bun credincios creștin, ci preot iaste la carele să află și nici cu foarte mare preț fără de mare trapăd și osteneală nu să află ca să-și poată neștine cumpăra*” (**Ibidem**). Accesul creștinilor la textul sacru nu însemna însă numai posibilitatea de a achiziționa cartea, ci mai ales înțelegerea textului. Este ceea ce l-a determinat pe Samuil Micu să se apuce de „*atâta lucru*” și să realizeze o nouă traducere, într-un stil unitar și într-o limbă unitară. Deși avea posibilitatea să realizeze o colajonare a celor două traduceri integrale deja existente în limba română, traducerea de la 1688 și traducerea „*nesăvârșită și nedată la lumină*” a lui Petru Pavel Aron, Micu argumentează de pe pozițiile filologului acum necesitatea realizării unei traduceri noi: „*Deci ca stilul și așezarea graiului întru aceeași Biblie să nu fie osibit punându-se unele dintru acea tălmăcire, altele dintru a altuia, s-au socotit ca toată Biblia de unul cu asemenea stil și așezare a graiului să se tălmăcească.*” (**Ibidem**)

În afara aspectelor deja subliniate, se desprind din prefața textului tradus de Micu cel puțin încă două idei importante. Micu este cel dintâi critic avizat al textului de la București, critica sa nefiind în nici un caz tendențioasă sau augmentată de apartenența autorului la religia greco-catolică. Apoi, el vorbește aici, pentru a doua oară, despre existența celeilalte traduceri integrale a **Bibliei** în

³⁷ L. Blaga, *Gândirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*, București, 1966, p. 128.

³⁸ Vezi I. Chindriș, *Secolele*, în vol. *Cultură și societate în contextul Școlii Ardelene*, Cluj-Napoca, 2001, p. 260 și urm.

limba română, realizată după textul *Vulgatei* de episcopul unit Petru Pavel Aron.³⁹

Mulți dintre reprezentanții Bisericii Greco-Catolice au fost foarte apropiați de Biserica Orientală și preocupați, în condițiile în care o bună păstorire a credincioșilor impunea acest lucru, să demonstreze că religia unită este una orientală, fapt dovedit și de precizarea care se regăsește aproape în toate titlurile cărților de la Blaj: „*După rânduiala Besearecii Răsăritului.*” Și mai mult ca oricine a demonstrat această apropiere și această preocupare episcopul Petru Pavel Aron însuși. În pofida fidelității sale, exagerate chiar, față de credința răsăriteană, manifestată inclusiv în detalii vestimentare,⁴⁰ cel numit pe bună dreptate „*artizanalul orientalismului monahal de la Blaj*” alege, în mod inexplicabil, să folosească *Vulgata* drept izvor pentru traducerea *Bibliei* în limba română.

³⁹ Informații în legătură cu acest eveniment cultural deosebit (traducerea *Bibliei* după *Vulgata*, la 1760) aduce Samuil Micu în alte două locuri: în ediția latină a *Istoriei românilor* (1778), unde precizează că Petru Pavel Aron „*a tradus din latină în română toată Sfânta Scriptură, după Vulgata latinilor*” (apud. I. Chindriș, *Secolele*, p. 307) și în volumul dedicat istoriei bisericii din *Istoria și lucrurile și întâmplările românilor* (1802), unde se spune: „*Întoarsă în limba românească vlădica Aron Biblia Vulgata cea latinească, care voia să o tipărească la Blajiu, însă pentru cuvioase pricini nu s-au tipărit*” (apud. *Ibidem*).

Textul tradus de Petru Pavel Aron – episcopul unit care a editat toate cărțile de cult pentru biserica greco-catolică din Transilvania (vezi *Ibidem*, p. 276 și urm.) – se păstrează în 11 volume la Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj. Cele 11 volume reprezintă de fapt două versiuni ale textului. Prima versiune cuprinde 7 volume manuscrise și constituie prima redacție sau „*maculatorul*” traducerii. Cea de a doua versiune, păstrată în patru volume, cuprinde textul integral al *Vecchiului Testament* pregătit pentru tipar (vezi, în acest sens, informațiile furnizate de I. Chindriș, *Secolele*, p. 307 și urm.) Existența celor două versiuni și faptul că ele sunt legate îngrijit, infirmă precizarea făcută de Samuil Micu în cuvântul *Cătră cetitoriu*, potrivit căreia el ar fi văzut traducerea „*numai pe niște hârtii scrise*.” E totuși puțin probabil ca Micu să nu fi văzut textul, dar în mod cert l-a eliminat din interesul său (vezi I. Chindriș, *Secolele*, p. 321), fără ca atitudinea lui Micu să aibă legătură cu autorul traducerii, pe care „*îl venera ca pe un sfânt.*” Faptul că Micu amintește în trei locuri de existența acestei versiuni a *Bibliei* în românește înseamnă că îi recunoștea autorului efortul uriaș depus pentru realizarea unei traduceri de asemenea amploare, dar a refuzat să valorifice rezultatul acestei munci. În legătură cu modul în care s-a lucrat și cu timpul cât a durat traducerea, vezi I. Chindriș, *Secolele*, p. 308-310.

⁴⁰ Este reprezentat în imaginile vremii îmbrăcat în veșminte specifice monahilor răsăriteni și purtând pe cap potcap, iar nu tichia arhierilor catolici.

Problemele de aici încep de fapt. Ca rupere de tradiție, orientarea spre textul latinesc este extrem de importantă, versiunea realizată de echipa⁴¹ lui Petru Pavel Aron fiind singura traducere după *Vulgata* din cultura noastră veche. Dar această ieșire din tipare a determinat cu siguranță rămânerea în uitare până în zilele noastre, în condițiile în care mentalul colectiv de tip răsăritean nu putea fi decât refractar la o asemenea inovație. Atitudinea lui Samuil Micu față de traducerea de la 1760 este concludentă în acest sens.⁴²

Munca în colectiv, într-o asemenea întreprindere culturală, venea cu avantajele ei, dar presupune și dezavantaje. Pe de o parte, o astfel de echipă, militărește organizată de coordonatorul traducerii, a lucrat într-un ritm susținut și greu de imaginat, astfel că într-un timp record (între 1760-1761) traducerea era încheiată în forma în care se păstrează în manuscrisele amintite în nota 4. De altfel, numai lucrând în echipă a fost posibilă umplerea aceluși gol istoric, urmare a unui destin nedrept cu românii de prea multă vreme. Pe de altă parte însă, la nivel stilistic, dincolo de diversitatea firească datorată conținutului diferit al cărților biblice, se constată o diversitate stilistică rezultând din caracteristicile idiostilului

⁴¹ Cu Petru Pavel Aron solidaritatea intelectuală este înțeleasă, la modul concret, ca muncă în echipă. Prima lucrare astfel realizată este *Floarea adevărului*, textul care, probabil, deschide la 1750 seria tipăriturilor blăjene, după înființarea la 1747 a tipografiei greco-catolice de la Blaj, în urma decretului prin care, la 23 noiembrie 1746, Maria Tereza interzicea pătrunderea cărților românești din Țara Românească și Moldova. Traducerea *Bibliei* se face tot în echipă, o echipă intelectuală alcătuită din Petru Pavel Aron, Grigore Maior, Atanasie Rednic, Silvestru Caliani, Gherontie Cotorea.

⁴² În realitate, așa cum am subliniat la nota 4, Micu este nedrept față de rezultatul muncii lui Aron. Spuneam că Micu a cunoscut în mod cert textul tradus de echipa lui Aron, dar a refuzat să-l valorifice în traducerea pe care o inițiază la 1783, după *Septuaginta*. E mai greu de înțeles, într-adevăr, de ce afirmă el că textul tradus la 1760 s-a păstrat numai pe niște hârtii și că unele dintre acestea s-au pierdut, de vreme ce textul a ajuns la noi în două variante, una chiar pregătită pentru tipar, dar care, cum se exprimă Micu însuși în *Istoria și lucrurile și întâmplările românilor*, „pentru cuvioase pricini nu s-au tipărit.” *Cuvioasele pricini* invocate de Micu sunt decodate de I. Chindriș (*Secolele*, p. 307); în mod logic, ar putea fi vorba de moartea autorului, dar și de faptul că, într-un mediu în care ruperea de tradiția bisericii orientale era practic imposibilă, nu se putea tipări o Biblie care urma textul *Vulgatei* occidentale. În alt mod decât în cazul spătarului Milescu (care spărgea și el tiparele vremii, traducând *Vechiul Testament* din greacă și nu din slavonă), autorul unei asemenea realizări nu rămânea în conștiința posterității. Este acum de datoria acesteia să-l așeze pe Petru Pavel Aron între cei care au trudit la „facerea” *Bibliei* în limba română. Avem în vedere, în acest sens, sarcina extrem de dificilă pe care și-au asumat-o cercetătorii de la Institutul de Istorie „Gheorghe Bariț” din Cluj de a edita pentru prima dată, cu sprijinul Academiei Române, traducerea coordonată de Petru Pavel Aron.

fiecărui traducător. Nu este exclus ca Samuil Micu să se fi referit la această din urmă diversitate stilistică, remarcată poate de el în traducerea de la 1760, atunci când susținea necesitatea unei noi traduceri a întregului text „*de unul cu asemenea stil și așezare a graiului.*”⁴³

Traducătorii vin dintr-un areal lingvistic puternic marcat la toate nivelurile limbii, fapt care se reflectă foarte bine în întregul text. De altfel, asemenea lui Nicolae Milescu în urmă cu un secol, cărturarul umanist care nu-și pusese problema realizării traducerii *Vechiului Testament* într-o variantă supradialectală a limbii române, tot astfel cărturarii iluminiști care trudesec la această nouă „facere” a *Bibliei* în limba română nu abandonează graiul vorbit la nord de Mureș, graiul lor de acasă, pentru o normă supradialectală, pe care ei, formați în

⁴³ Este acesta unul din motivele care ne-au determinat să credem că Micu a cunoscut totuși traducerea lui Petru Pavel Aron (poate numai „maculatorul” traducerii – deși el amintește în *Istoria și lucrurile și întâmplările românilor* de „*cuvioase pricini*” care au împiedicat tipărirea – variantă incompletă și căreia îi lipsea într-adevăr „*mâna și îndreptarea de pe urmă*”, cum susține în cuvântul *Cătră cetitoriu*). Celălalt argument cu care susținem faptul că monahilor Blajului (și cu atât mai puțin lui Samuil Micul!) nu le era străin textul tradus de echipa lui Petru Pavel Aron se referă la cvasiidentitatea rezumatelor capitolelor din *B 1760* și *B 1795*. Iată pentru exemplificare câteva rezumate selectate din *Pildele lui Solomon. B 1760*, cap. 1: *Folosire pildelor. Ascultarea și îndemnul spre înțelepciune. Fiul să dojenească să nu urmeze după împlânzirile păcătoșilor. Înțelepciunea îndeamnă spre a sa îmbrățișare, și celor ce o urâsc le vestește perirea.* / *B 1795*, cap. 1: *Folosul pildelor; ascultarea și îndemnul spre înțelepciune; să dojenească fiul să nu urmeze după împlânzirile păcătoșilor; înțelepciunea îndeamnă spre a sa îmbrățișare, și celor ce o urâsc le vestește perirea.* // *B 1760*, cap. 3: *Înțelepciunea lungește viața. Mila și adevărul să nu să părăsască. Nădejdea spre Dumnezeu. Teamerea de Dumnezeu. Dumnezeu să să cinstească. Certarea lui Dumnezeu cu veselie a o priimi. Lauda înțelepciunii. Celor ce urmează înțelepciunea toate li-s norocite. Priiatenului degrabă a-i da, nici a-i face rău nu a să prici. Celor răi nu urma. Perirea celor fără de lege și blagosloveniia cuvioșilor.* / *B 1795*, cap. 3: *Înțelepciunea lungește viața; mila și adevărul să nu să părăsească, nădejdea spre Dumnezeu, teamerea de Dumnezeu; Dumnezeu să Se cinstească; certarea lui Dumnezeu cu veselie a o primi; lauda înțelepciunii; celor ce urmează înțelepciunea toate le sânt norocite; degrab a da priiatinului și a nu-i face rău; nu a să prici; celor răi a nu urma perirea celor fără de lege, ci blagosloveniia cuvioșilor etc.* Cvasiidentitatea despre care vorbeam mai sus este, credem, concludent ilustrată de aceste fragmente. Comparațiile se pot însă extinde și la nivelul altor capitole din cărțile *Bibliei*, fără a afecta concluzia noastră. Este cert că pentru întocmirea acestor rezumate, cei însărcinați de Ioan Bob cu această activitate au avut în față textul lui Aron și l-au urmat îndeaproape în această privință.

școli latinești (Petru Pavel Aron, Grigore Maior, Silvestru Caliani sunt cei dintâi studenți blăjeni la Roma), deși cu siguranță o conștientizau, nu o cunoșteau foarte bine. Ceea ce se pare că au urmărit însă în demersul lor a fost eliminarea maghiarismelor, prezente în exces în traduceri realizate în Transilvania sub înrâurirea directă a calvinismului. Nu înseamnă că lipsesc cuvintele de origine maghiară, dar prezența lor nu este deloc rebarbativă. De altfel, cele mai multe circulă astăzi în regiunea amintită și în arii dialectale învecinate sau chiar sunt populare (**betesug**). Dintre elementele de origine maghiară sau formate în limba română pe baza unui cuvânt împrumutat din maghiară reținem câteva, pe care le-am întâlnit mai des în text: **acar**, **băsău**, **baștă**, **batâr**, **bolând**, **bolânzește** (adv.), **bolânzie**, **dărăb**, **mintean**, **modru**.

Deși se traduce într-o perioadă în care s-a realizat cea dintâi unificare lingvistică⁴⁴ în sensul muntenezării limbii române literare, textul tradus în 1760 la Blaj păstrează, cum deja am subliniat, numeroase particularități dialectale ale ariei lingvistice din care provin traducătorii. Ne aflăm însă în fața unui text scris, iar manuscrisele au fost întotdeauna păstrătoare și purtătoare ale tradiției literare mai vechi și ale unor fapte de limbă dialectale. În cele ce urmează vom semnală numai câteva particularități pentru nivelurile limbii, pentru a susține afirmațiile de mai sus.

1. Particularități fonetice⁴⁵

Peisajul fonetic din acest text nu este neapărat spectaculos, deoarece în mai toate textele din această perioadă și chiar de mai târziu se înregistrează numeroase aspecte divergente în raport cu norma unică ce se impunea prin cărțile muntenești provenind îndeosebi din tipografia Râmnicului. Ceea ce se întâlnește aici, mai mult decât în altă parte, dar numai la unele fenomene fonetice, este circulația amestecată a formelor, justificată însă într-o lucrare ce se realizează de mai mulți traducători.

a) Deși tendința în această perioadă este de înlocuire a fonetismului [ă] în **păhar**, cu răspândire cvasigenerală în perioada precedentă celei în care se realizează traducerea în discuție, textul analizat păstrează numai fonetismul vechi: **păharul** (40, 11, 13, 21; rezum. cap. 44; 44, 2, 5, 12, 16, 17).

b) În cuvintele **blăstăm**, **năcaz**, **fămeie**, vocala [ă] se păstrează în toate ocurențele acestor cuvinte: **blăstăm** (24, 41); **blăstăm** (27, 12, 13; rezum. cap.

⁴⁴ Vezi I. Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, 1975, p. 376 și urm.

⁴⁵ Cele mai multe exemple pentru ilustrarea particularităților lingvistice sunt exceptate din textul *Genezei*, prin urmare vom preciza între paranteze numai capitolul și versetul. La cele selectate din alte cărți vom preciza și titlul cărții.

49); **năcazurile** (3, 16); **năcazul** (16, 11; 31, 42); **năcazului** (35, 3); **fămeia** (7, 2); **fămeiaia** (1, 27; 5, 2); **fămeaie** (7, 3, 9, 16); **fămeiască**, în sintagma **parte fămeiască** (6, 19). O singură dată am înregistrat forma cu [e] (**cele**) **femeiești** (18, 11).

c) Cuvântul **năsip** (<bg. nasip) l-am înregistrat numai cu fonetismul mai apropiat de etimon: **năsipul** (22, 17; 28, 14; 32, 12; 41, 49); **năsip** (26, 15).

d) Cuvintele **răsipi** și **rădica** sunt prezente cel mai frecvent în formele cu fonetismul mai apropiat de etimon **au rădicat** (7, 17; 14, 2; 28, 18; 31, 45; 35, 14, 20; 45, 2); **rădicând(u-)** (13, 10; 18, 2; 24, 63; 33, 1); **rădicat-au** (22, 13); **am rădicat** (28, 22; 31, 10, 51) etc., și numai rar se înregistrează formele cu fonetismul intermediar cu [i]: **au rădicat** (21, 16); **rădicând(u-)** (22, 4); **rădicând** (29, 11; 43, 29). Verbul **a răsipi** cunoaște aici doar două ocurențe, ambele cu fonetismul mai apropiat de etimon: **răsipind** (9, 11); **voi răsipi** (49, 7).

e) În cuvintele **derege** (**direge**), **derept** (**dirept**), **dereptate** (**direptate**), **deregător** (**diregător**) sincopa lui [e] este cvasigenerală: **drept** (6; 6, 9; 7, 1; 20, 4; 27, 36); **dreptul** (18, 23, 25); **dreapta** (13, 9); **dreaptă** (24, 27, 48; 48, 17); **dreptate** (15, 6; 18, 19); **dreptatea** (30, 33). În două cazuri l-a consemnat pe [e] ([i]): **deregători** (41, 34); **dirept** (44, 16).

f) [i-i] nu se reduce niciodată la [i] în formele verbului **a priimi**: **au priimit** (4, 11; 34, 24); **am priimit** (19, 21); **primeaște** (23, 13; 33, 10, 11); **să primească** (rezum. cap. 33); **primind** (39, 8) etc.

g) [î] > [u] în cuvintele **umbla**, **umple**, doar sporadic consemnându-se formele mai apropiate de etimon: **umpleți** (1, 22, 28); **au umplut** (2, 21); (**s-**)**au umplut** (6, 11); **umplutu(-s)-au** (6, 13); **umblând** (3, 8); **au umblat** (5, 22, 24; 6, 9; 48, 15); **umblă** (17, 1); **umblu** (24, 42; 28, 20); **a umbla** (33, 13) etc., dar și: **au umplut** (7, 18; 21, 19); **împluse** (24, 16); **împlând(u-)** (26, 15); **îmblând** (12, 9); **îmblu** (24, 40).

h) În paradigma verbului **a intra** se regăsesc numai formele cu fonetismul arhaic, deși tendința în epocă este de trecere a lui [î] la [i]: **au intrat** (6, 4; 7, 7, 9, 13, 15, 16; 12, 14; 16, 4; 19, 5, 8, 23, 33; 34, 25; 38, 2; 44, 14; 46, 8, 26, 28); **vei intra** (6, 18; 19, 22; 30, 16); **or intra** (6, 20); **întrând** (rezum. cap. 7; 19, 3, 35; 30, 5; 31, 33; 34, 20; 38, 9, 16; 40, 6; 43, 30; 47, 1; 48, 3) etc.

i) [î] > [u] în cuvântul curând: **curund** (27, 20); (**mai**) **curund** (41, 32), dar am consemnat și formele cu [î]: **curând** (27, 20); (**mai**) **curând** (45, 19).

j) [o] aton > [u] în acest text, lucru firesc pentru că fenomenul caracterizează și în această perioadă variantele nordice, cu precizarea că în paradigma verbului **a dormi** formele cele mai frecvente sunt cele cu [o]: **am dormit** (19, 34); **vei dormi** (19, 34); **au dormit** (19, 35; 28, 11; 30, 16; 34, 2); **dormi** (28, 13); **dormind** (32, 13); **dormi** (39, 7, 12); **să dorm** (47, 30), față de: **să durmim** (19, 32); **au durmit** (19, 33; 35, 22). Alte cuvinte îl atestă însă pe [u]: **urbire** (19, 11); **usebirea** (rezum. cap. 1); (**să**) **uspătă** (rezum. cap. 43); **uspăț** (19, 3; 29, 22;

rezum. cap. 43; 43, 16); **uspățu** (21, 8; 26, 30; 40, 20) și foarte rar pe [o]: **ospățu** (24, 54; 43, 32).

k) Deși fenomenul anticipării elementului palatal în cuvintele **câine**, **mâine**, **mâini**, **pâine** se extinde dinspre sud în toate variantele limbii literare, textul analizat atestă aproape exclusiv formele mai apropiate de etimon: **mâinilor** (85, 29; 20, 5; 49, 24); **mânile** (14, 20; 24, 30, 47; 27, 16, 22, 23; 30, 29; 32, 16; 33, 10; 37, 21, 23, 27; 39, 13; 43, 26; 46, 4; 48, 14; 49, 8, 24); **mâni** (22, 6); **mănilor** (31, 42); **mămile** (37, 22); **pânea** (3, 19; 25, 34; 39, 6; 49, 20); **pâne** (14, 18; 18, 5; 21, 4; 24, 33; 28, 20; 31, 54; 41, 54; 45, 23; 47, 13); **pâni** (18, 6; 43, 31); **pânile** (27, 17); **pâne** (37, 25); o singură dată am înregistrat forma **pâinii** (47, 15).

l) [u] sincopat în **frumuseața** (26, 7; 41, 7); **frumuseța** (41, 24).

m) Palatizarea labialelor am consemnat-o sporadic în unele cărți biblice: **hicatului** (*Exod.* 29, 13, 22); **hiertură** (*Exod.* 32, 12) și tot sporadic am înregistrat reversul acestui fenomen, forme hipercorecte precum: **să înteaie** (*Ecles.* 11, 5); **titie** (*Exod.* 39, 21); **titie** (*de in va pune în cap*)(*Lev.* 16, 4); **titiu** (*Exod.* 39, 21); **știop** (*Lev.* 21, 18); **hiațintie** (*Exod.* 39, 19) – față de **hiacint** (*Exod.* 29, 22); **hiachintină** (*Exod.* 29, 20) etc. Prezența acestora este semn că palatizarea este fenomen curent în zona din care provin traducătorii; aceste forme sunt rezultatul firesc al tendinței de evitare a unei particularități, resimțită ca dialectală în mai mare măsură decât altele.

n) [n] propagat în substantivul genunchi este un fenomen firesc în textul analizat, fenomen care s-a extins dinspre variantele nordice: **genunchele** (30, 5; 50, 22); **jenunchele** (41, 43).

o) Formele verbului **a rupe** îl au pe [m] etimologic în structura lor: **să rumpă** (19, 9); **rumpând(u-)** (37, 30, 34; 44, 13); **or rupe** (40, 19). O singură dată – tot din considerente etimologice – am consemnat forma fără [m]: **(s-)au rupt** (7, 11).

p) Amestecul de rostiri dure și rostiri muiate în cazul consoanelor bilabiale, labiodentale, dentale și prepalatale caracterizează acest text, dar nu în mai mare măsură decât se reflectă fenomenul în alte texte din celelalte arii lingvistice. Cărțile analizate de noi până în prezent atestă însă predominarea rostirilor muiate.

Un reflex al rostirii dure a consoanelor este căderea lui [i] asilabic. Formele în care [i] șoptit se conservă alternează cu cele care pierd acest fonem, cu precizarea că este uimitor cum pe spații foarte întinse fonemul în discuție este consecvent notat, pentru ca apoi să se înregistreze foarte frecvent forme fără [i]: creșteți (1, 22); vă înmulțiți (1, 22, 28); umpleți (1, 22, 28); supuneți (1, 28); stăpâniți (1, 28); să nu mâncați (3, 1); veți muri (3, 4); veți mânca (3, 5) etc., dar și ț-au spus (3, 10); ț-am dat (16, 5); (-)ț voi da (17, 8); cumpăraț (17, 27); spălaț (18, 4); vă odihniț (18, 4); vă întăriț (18, 4); v-aț întors (18, 5); toț (19, 12) etc.

q) Africata [g̃] se conservă în multe cazuri: **giurându(-să)** (rezum. cap. 24); **giurând** (47, 31); **ai giurat** (50, 6); **gioară** (rezum. cap. 47); **gioară** (47, 31);

giurământ (rezum. cap. 21); **împregiur** (17, 11, 23; 37, 7), însă predomină formele cu [ġ] > [j]: **oi jura** (21, 24); **au jurat** (21, 31; 24, 9, 37; 31, 53; 50, 5, 24); **(M-)am jurat** (22, 16); **să jur** (24, 3); **(s-)au jurat** (24, 7; 25, 33; 26, 31); **joară** (21, 23; 25, 33); **jurământului** (21, 32; 46, 1) etc.; **împrejur** (rezum. cap. 17; 17, 10, 12, 14, 24, 25, 26, 27; 19, 17, 25; rezum. cap. 21; 21, 4; 23, 13; rezum. cap. 34; 34, 14, 15, 17, 22, 24).

r) Fricativizarea africateri [ġ] se înregistrează frecvent: **jenunchele** (41, 43); **au fujit** (39, 12); **cujetele** (3, 16); **slujilor** (9, 25; 26, 25; 32, 16; 41, 10; 42, 25; 44, 16, 21, 23; 50, 17); **slujii** (18, 7; 19, 2; 24, 14; 32, 10, 18; 33, 5, 14; 44, 18); **slujile** (20, 17; 26, 15, 18, 32; 42, 10, 11, 13; 44, 7, 19; 46, 34); **sluji** (24, 35; 30, 43; 32, 5; 44, 16). Noutatea este inegală, în sensul că sunt cuvinte, cum este verbul **a fugi**, în a cărui paradigmă o singură dată am înregistrat forma în cauză, în timp ce în cazul altora numărul formelor cu fricativă este mai mare decât numărul formelor cu africata intactă: **slugi** (12, 16; 20, 14; 44, 9); **slugile** (44, 9, 31; 47, 3, 4); **slugilor** (47, 4; 50, 2).

Cele câteva aspecte selectate confirmă faptul că nivelul fonetic a prezentat întotdeauna cele mai multe divergențe, norma limbii literare constituindu-se aici cel mai greu.

2. Particularități morfologice

Deși mai unitar decât nivelul fonetic, nivelul morfologic se caracterizează prin aspecte care trădează propagarea unor norme vechi și a unor fenomene regionale.

Substantivul **soră**, care se fixase deja în această perioadă la declinarea I, l-am consemnat de câteva ori și în forma **sor** (12, 13, 19; 26, 9). Se amestecă de asemenea în text formele **grijă** (0, 30; 46, 32); **grijea** (rezum. cap. 39) și **grija** (31, 5); **ușe** (4, 7; 6, 16) și **ușa** (18, 1, 2, 10; 19, 6, 9, 10, 11; 43, 19); **berbec** (15, 9) și **berbece** (22, 13).

Genul unor substantive nu este încă fixat: substantivul umăr este înregistrat cu formă de masculin: **umerile** (9, 23), dar și cu forma de neutru: **umerele** (21, 14). Substantivul **pustiu**, de genul neutru astăzi, este înregistrat numai în forma de feminin: **pustie** (14, 6; 16, 7; 21, 20; 36, 24; 37, 22); **pustii** (rezum. cap. 21); **pustiia** (21, 14; 21, 21), iar **genunchi**, masculin astăzi, este încadrat aici la neutru: **genunchele** (30, 3; 50, 22); **jenunchele** (41, 43). Substantivul **turturea** se folosește în forma de masculin, **turture** (15, 9).

În privința numărului, rețin atenția formele amestecate de plural: **izvoarăle** (7, 11; 8, 2); **hotarăle** (23, 17); cară (45, 19, 21), dar și **hotarelor** (47, 21); **hotare** (49, 14); **care** (50, 9). Formele cu desinența de plural **-ă** sunt condiționate etimologic (**cară**) sau fonetic, ca reflex al rostirii dure a consoanei în care se termină radicalul.

Substantivele **frate** și **tată**, atunci când se combină cu adjectivele pronominale posesive, frate uneori și singur, se folosesc în formele, astăzi învechite și populare, frățâne: **frăținea-său** (12, 5); **frăținea-tău** (27, 40; 38, 8); **frăține-tău** (38, 8); **frăține-său** (38, 9; 45, 14); **frăținul** (27, 35); **frăținealui** (24, 12), respectiv **tătâne**: **tătâne-său** (9, 23; 19, 33, 35; 29, 12; 31, 53; 36, 24; 37, 10, 12, 22; 45, 23; rezum. cap. 47; 47, 12; 48, 12, 13; rezum. cap. 50; 50, 1, 22); **tătânea-său** (9, 23; 21, 5; 22, 7; 26, 15, 18; 27, 5, 34; 28, 7; 29, 9, 12; rezum. cap. 31; 31, 19; 34, 13, 19; 37, 2, 35; 43, 8); **tătâni-său** (12, 1; 38, 11; 46, 3; 49, 8); **tătânea-mieu** (20, 12; 28, 21; 32, 9) etc.

Sensul cazual de genitiv se exprimă de regulă sintetic, mai rar prin structura formată din prepoziția **a** + **tot** + **substantiv** cu formă de nominativ / acuzativ: **obiceaiu a tot pământul** (19, 31); **fața a tot pământul** (7, 3); **tată a multe neamuri** (17, 5); **stăpân a toată casa** (45, 8). Aceeași structură poate exprima și sens de dativ: **oi ierta a tot locul** (18, 26), dativul exprimându-se și cu prepoziția-morfem **la**: **s-au adaos la norodul său** (35, 29); **au poruncit la tot norodul** (35, 29); **au vestit la doi frați ai săi** (9, 22) etc.

Frecvent am înregistrat aici dativul adnominal, exprimat prin substantiv sau prin pronume: **soție călătorii mele** (35, 3); **tată celor ce cânta** (3, 21); **domn fraților tăi** (27, 29); **sluji sântem domnului meu** (44, 16); **au doară păzitoriu fratelui meu sânt eu?** (4, 9) etc.

În flexiunea pronominală am înregistrat câteva forme dialectale. Adjectivul pronominal posesiv la persoana I (mai mulți posesori) are și forma regională **nost** (19, 34; 42, 21, 32; 44, 24, 25, 30).

Forma de persoana a II-a **vost** am consemnat-o numai o dată (44, 17). Regională, dar cu răspândire într-o arie mult mai largă, este forma **tăț** a pronumelui nehotărât **toți**, consemnată o dată (31, 12).

Reținem în continuare numai câteva aspecte ale flexiunii verbale, concludente pentru regiunea din care provin traducătorii textului.

În afară de mai mult ca perfectul sintetic, foarte des se întrebuințează mai mult ca perfectul perifrastic: **(s-)au fost stricat** (6, 12); **au fost poruncit** (7, 16; 12, 4; 17, 23); **au fost slujit** (14, 4); **au fost fiert** (18, 8); **(s-)au fost stins** (20, 4); **au fost făgăduit** (21, 1); **(l-)au fost luat** (21, 25); **(le-)au fost astupat** (26, 18); **au fost dobândit** (31, 19) etc.

Verbul **a ști** realizează forma de indicativ prezent, persoana a III-a singular, fără desinența **-e**: **ști Dumnezeu** (3, 5), dar și cu desinența specifică: **nu știe ce are în casa sa** (39, 8). Mai multe forme fără desinența **-e** am înregistrat în **Cartea lui Iov**: **cine nu ști** (12, 9); **iar El ști** (23, 10); **nu ști omul** (28, 13).

Verbul **a mânca** cunoaște forme de conjugare specifice acestei arii lingvistice: **să mânc** (27, 4, 7); **să mânce** (37, 25); **mâncă** (27, 9); **nu mâncă** (32, 32); **mâncă!** (27, 19, 31), dar și pe cele comune.

Verbul **a lucra** are formele de conjugare fără sufixul flexionar **-ez** la prezent indicativ și conjunctiv: **să lucre** (2, 5, 15; 3, 23); **lucri** (16, 5); **lucre** – conj. prez. fără **să** 3. pl. – (34, 12); (**să lucră** – ind. prez. impers. – (37, 14).

Verbul **a merge** a fost consemnat o singură dată în forma specifică acestei arii dialectale: **a mere** – inf. prez. – (24, 58).

3. Particularități sintactice

Printre particularitățile sintactice se numără cele curențe în textele din toată perioada veche: elipsele, negația simplă, apozitia acordată, exprimarea complementului direct în structură incompletă și diferite aspecte legate de topică.

De regulă, în elipsă verbul este copulativ, așa cum o demonstrează și câteva structuri selectate din text: *numele unuia: Fison* (2, 11); *acesta acum os din oasele mele și trup din trupul meu* (2, 23); *toți aceștia, fiii lui Ectan* (10, 29) etc.

Negația simplă insuficientă este un loc comun în toate textele vechi: **nicidecum va fi așa** (4, 15); **nicidecum vei face judecata aceasta** (18, 25); **nice un rău să le faceți** (19, 8); **nici un bărbat au rămas pre pământ** (19, 31) etc.

Apoziția este de regulă acordată: *au zis Saraii, muiării sale* (12, 121); *au vestit lui Avram, ovreului* (14, 13); *eu fug de la fața Sarai, doamnei mele* (16, 8) etc.

La funcția de complement direct, probleme pune ca de obicei pronumele relativ care: *au pus pre omul carele făcuse* (28, 8); *din coasta care luase din Adam* (2, 22); *toate jiviniile pământului carele făcuse Domnul Dumnezeu* (3, 1), dar nu numai: *și au cunoscut Cain pre muiare sa* (4, 17); *și i-au întors lui Sara, muiarea sa* (20, 14) etc.

Dislocările sintactice și inversiunile sunt cele mai frecvente aspecte legate de topică: *și au zidit Domnul Dumnezeu din coasta carea luase din Adam muiare, și o au adus lui Adam* (2, 22); **să nu cumva, rogu-te, fie între mine și între tine probozire** (13, 8); *și văzind Dumnezeu că multă rotatea oamenilor iaste pre pământ* (6, 5); **a cui ești, fecioară, spune-mi?** (24, 23); **ia pre fiul tău cel unul născut, carele iubești, Isaac, și te du la pământul vedeniei** (22, 2) etc.

Iată însă și un exemplu de exprimare desăvârșită, care poate oricând concura cu cele din limba literară actuală: *Mai mult nu voi blăstăma pământul pentru oameni, că simțirile și gândirea inimii omenești sânt pornite spre rău din tinerețele sale deci n-oi mai bate pre tot sufletul viu, precum am făcut* (8, 21). Și nu puține sunt pasajele de acest fel, caracterizate printr-o perfecțiune stilistică fără egal.

4. Particularități lexicale

Fiind vorba despre o traducere realizată după originalul latin, e de așteptat ca prezența împrumuturilor din latină să fie o caracteristică fundamentală a lexicului *Bibliei lui Petru Pavel Aron*. Unele cuvinte sunt atestate aici pentru prima dată, altele au fost folosite anterior, dar apar numai sporadic în textele precedente. Ne vom opri doar la câteva exemple.

Bordel (atestat în forma **bordeu**) s.n. „*casă în care se practică prostituția*”, „*lupanar*.” Etimologia propusă de MDA (<fr. bordel, it. bordello) și prima atestare a cuvântului se vor schimba. Cuvântul este aici împrumut din latină, aceasta fiind și prima atestare într-un text românesc: *de plata bordeului* (*Deut.* rezum. cap. 23); *Nu vei da plata bordeului, nici prețul cânelui în casa Domnului Dumnezeuului tău* (*Deut.* 23, 18).

Catedră (atestat și în forma **cathedră**) este împrumutat de traducători (lat. **cathedra**), fără a fi și adaptat și are sensul, neobișnuit astăzi, jeț: *Când ieșeam la poarta cetății și în uliță îmi gătea cathedra* (*Iov* 29, 7). Cuvântul este aici la prima atestare (cf. MDA; prima atestare propusă aici este în scrierile lui Zilot Românul, deci în jur de 1800).

Ceremonie (atestat în forma **țeremonie**) (lat. caeremonia, caerimonia, mg. ceremonia, ngr. τερεμωνια, pol. ceremonja, germ. Zeremonie; în *DEX* se propune tot etimologie multiplă: pol. ceremonja, fr. cérémonie, lat. caerimonia; este folosit mai întâi în *Noul Testament de la Bălgrad* (1648), tot cu aceeași formă pe care o atestă traducerea de la 1760: **țărămonii** (*Deut.* 4, 8); **țărămoniile** (*Deut.* 4, 14; 5, 31; 6, 17, 20; 7, 11; 10, 13; 12, 30); **țărămoniile** (*Deut.* 45; 5, 1; 6, 1; 11, 32); **țeremoniile** (*Deut.* 8, 11; 11, 1; 17, 19; 26, 17; 28, 45; 30, 10, 16).

Fase (atestat în formele: **fase**, **fasă** și **fască**), neînregistrat în dicționare, echivalează cuvântul phase din *Vulgata* (vechi ebraic la origine), însemnând „*materia sacrificiului; originar, animalul sacrificat, apoi jertfă de sânge*” astăzi ostia, euharistia, pasca, paștele. Sub raportul semnificației, cuvântul trebuie pus în legătură cu paști: s.m. (< lat. pascha, -ae) „*sărbătoare religioasă celebrată la creștini în amintirea învierii lui Cristos, iar la evrei în amintirea eliberării acestora din robia egipteană,*” „*jertfă adusă lui Dumnezeu în cinstea acestui eveniment*”; „*pâine sfințită care se împarte la creștini, în biserică, în ziua de Paști*”, „*pască*”; var. *paște*: s.n.

Dificultatea în care s-au aflat traducătorii rezultă și din modul în care încearcă să adapteze cuvântul nou: *Socoteaște luna roadelor noao și cea dintâiu al primăvăării să faci fase Domnului Dumnezeuului tău* (*Deut.* 16, 1); *Și vei jertvui fase Domnului Dumnezeuului tău din oi și din boi* (*Deut.* 16, 2); *Nu vei putea jungbiea fase în fieștecare din cetățile tale care Domnul Dumnezeuul tău ți le va*

da (*Deut.* 16, 5); Acolo vei junghie **fase** sara la apusul soarelui, când ai ieșit din Egipt (*Deut.* 16, 6); Și așa îl veți mânca: mijloacele voastre veți încinge și încălțăminte veți avea în picioare, ținând toiagele în mâni, și veți mânca grăbind, că iaste **Fasă** (adică treacerea) Domnului (*Exod.* 12, 11); Duceți-vă luând dobitoc prin rudeniiile voastre și jârtvuiți **Fasă** (*Exod.* 12, 21); Aceasta e lege **Fase**; tot cel de alt neam nu va mânca dintr-însul (*Exod.* 12, 43); De va vrea cineva dintre nimearnici a trece însoțirea voastră și a face **Fase** Domnului, să va tăia întâi împregiur toată partea bărbătească a lui (*Exod.* 12, 48); Nu vei jârtvui preste dospit sângele giunghierii Meale, nici va rămânea demineața din jertva praznicului **Fască** (*Exod.* 34, 25).

(A) **împuta** (lat. **imputare**) „a reproșa” cunoaște prima atestare într-un *Tetraevangheliar* de la 1574: Să înfrânezează înălțarea ca să nu-și impute loruși viitoarele biruință, ci numai Domnului împută iar Moisi norodului murmurările și păcatele din pustie și a sa pentru norod mijlocire (*Deut.* rezum. cap. 9); Când vei făgădui făgăduință Domnului Dumnezeului tău, nu vei întârziea a o da, că o va cerca Domnul Dumnezeul tă și, de vei zăbovi, ți să va împuta în păcat (*Deut.* 23, 21).

(A) **învita** (lat. **invitare**) este pentru prima dată atestat în acest text. Prima atestare înregistrată în MDA este mult mai târzie (scrierile lui Negruzzi, 1872/1873). Sensul cu care se folosește este „a provoca”, „a atâța”, așa cum rezultă din contextele de mai jos: **Învitatu-l-au în Dumnezei streini și în urâciuni spre mânie l-au întărâtat** (*Deut.* 32, 16); Și am căzut înaintea Domnului ca și dintâi patruzăci de zile și de nopți pâne nu mâncând și apă nu bând pentru toate păcatele voastre care ați făcut împotriva Domnului și l-ați **învitat spre mânie** (*Deut.* 9, 18); **Văzut-au Domnul și spre mânie s-au întărâtat, că l-au invitat el pre fiii săi și featele** (*Deut.* 32, 19); Și m-au **învitat în cel ce nu era Dumnezeu și m-au întărâtat în deșertăciunile sale. Și eu îi voi invita în cel ce nu e norod, în neam nebun îi voi întărâta** (*Deut.* 32, 22).

Prin cuvântul **mache** (cu formele **mache**, **machie**), neînregistrat în dicționare, traducătorii au echivalat lat. macula „pată”, „murdărie”: **ucide și mănâncă lângă blagoslovenia Domnului Dumnezeului tău, carea ți-au dat în cetățile tale, acar necurat de va fi, adică întinat și slab, acar curat, adică întreg și fără mache** (*Deut.* 12, 15); **Iar de va avea mache sau va fi schioapă sau oarbă au în oarecare parte grozavă sau slabă, nu să va jârtvi Domnului Dumnezeului tău** (*Deut.* 15, 21); **Nu vei jârtvi Domnului Dumnezeului tău oaie și bou în care easte mache sau ceva scădeare, că urâciune easte Domnului Dumnezeului tău** (*Deut.* 17, 1); **Desăvârșit vei fi și fără mache cu Domnul Dumnezeul tău** (*Deut.*

18, 13); *vițel fără de machie* (*Lev.* 4, 3); *de nu va fi crescut machia* (*Lev.* 13, 32); *a machiii ce strălucește* (*Lev.* 14, 56); *care va avea mache* (*Lev.* 21, 17).

Steril (atestat în forma **steril**) (lat. *sterilis*) „*sterp*” este, de asemenea, la prima atestare în acest text, în timp ce MDA propune prima atestare în scrierile lui Gh. Săulescu (1837): *Blagoslovit vei fi între toate noroadele: nu va fi la tine ceva steril de-amândoa felurile precum în oameni așa în turmeale sale* (*Deut.* 7, 14).

Tribun (atestat în forma **tribun**, care se va impune în limba română) (< lat. *tribunus*) „*conducător*” se întâlnește în texte înainte de 1760 în forma **trivun** (vezi DLR): *Și am luat din neamurile voastre bărbați înțelepți și aleși și i-am ridicat căpetenii, tribuni și sutași (...) care să vă înveața toate* (*Deut.* 1, 15).

Desigur că aspectele de lexic sunt mult mai numeroase și mai variate. Este de altfel și nivelul cel mai spectaculos al textului, în primul rând prin numărul foarte mare de cuvinte, unele chiar neînregistrate în lucrările noastre lexicografice, care sunt aici la prima atestare. În general însă, textul pune la dispoziția cercetătorilor „*un inestimabil material de studiu*” deoarece conservă un „*grai local* (cel de la nord de Mureș – s.n.) *din secolul al XVIII-lea, ca într-o capsulă a timpului, în cele mai variate și mai intime aspecte.*”⁴⁶

The Language of Petru Pavel Aron' s Biblia

Abstract

Biblia translated and coordinated by Petru Pavel Aron has a double meaning; we may first speak about his importance in religious and cultural life, because it is well-known that *Biblia* was always seen as a major cultural event; second, about Aron' s desire to choose the text of *Vulgata* as inspiration source, instead of choosing *Septuaginta*, as usual. In this way, Aron and his co-workers have offered us the first translation of *Vulgata* from our ancient culture.

We may speak both of advantages and handicaps of group work; the first ones refer to the short time the team needed for translation; the second refer to the specific language features of the territories each interpreter belonged to.

We may distinguish four categories of specific features: phonetical, morphological, syntactical and lexical. From phonetical point of view we have to mention the spreading of combined language forms and expressions, but this phenomenon is quite maleable if we take into consideration the different territorial origins of each interpreter. From morphological point of view, it is

⁴⁶ I. Chindriș, *Rolul geniului în crearea Bibliei naționale*, în *Transilvanica I. Studii și secvențe istorice*, Cluj-Napoca, 2003, p. 857.

worth mentioning that each interpreter promoted ancient, regional forms and expressions. From syntactical point of view, it is obvious that there are no differences between this text and any other text written in the same period of time. From lexical point of view we have to emphasize the numerous words and expressions of Latin origin. Some of them are now used for the first time.

The text is today very important because it is considered to be the thrifty of the local Romanian language that has been spoken in the 18th century.